

De paradoxale vertrouwelijkheid van het web

Oprechtheid en anonimiteit in Dagboek van een kindermisje

Peter Boot

Inleiding

In de bekende cartoon van Peter Steiner uit 1993 zit een hond achter het toetsenbord van een computer en zegt tegen een andere hond 'On the Internet, nobody knows you're a dog'. Alle onthullingen over afluisterprogramma's van de inlichtingendiensten ten spijt, geldt nog steeds dat op veel internetsites gebruikers niet kunnen weten of de andere gebruikers zijn wie ze voorgeven te zijn. Die anonimiteit brengt belangrijke mogelijkheden met zich mee, ten goede en ten kwade. Anonimiteit schept enerzijds de mogelijkheid van vertrouwelijkheid (gevoelige informatie kan niet herleid worden tot een persoon), maar anderzijds ook de mogelijkheid van bedrog en misbruik van vertrouwen.¹ In deze bijdrage bekijk ik een roman die zijn ontstaan en vorm te danken heeft aan beide aspecten van de anonimiteit van het internet.

In augustus 2005 plaatste iemand die zich Nadine²⁶ noemde een bericht op het forum van FOK! Ze vertelde over de wederzijdse aantrekking tussen zichzelf en de man op wiens kinderen ze paste. 'Hoe houd ik het hoofd koel?' vroeg ze aan haar lezers, en er volgde een lange discussie waarin Nadine vertelde over de relatie die tot stand kwam, de diverse avonturen die ze met haar oppasvader beleefde en de uiteindelijke breuk. Haar lezers waarschuwden haar, moedigden haar aan, en troostten haar op momenten dat het tegenzat. In dezelfde periode is Nadines moeder terminaal ziek, wat een tweede verhaallijn in de discussies oplevert. Als Nadine de relatie met haar minnaar beëindigt, kondigt ze aan wraak te nemen door haar internetdagboek als boek te publiceren.

Inderdaad verscheen in maart 2007 bij Rothschild en Bach *dagboekvaneenkindermeisje.com*, waarvan de auteur werd geïdentificeerd als Nadine S.² Het boek was samengesteld uit de teksten van het forum, waarbij ook commentaren van de

1 B. Friedman, P.H. Khan Jr en D.C. Howe, 'Trust online', *Communications of the ACM* 43:12 (2000) 34-40.

2 S. Nadine, *dagboekvaneenkindermeisje.com* (Amsterdam 2007).

'Op internet weet niemand dat je een hond bent'. Cartoon door Peter Steiner, verschenen in *The New Yorker*, 5 juli 1993.

forumbezoekers werden aangehaald. Al snel werd duidelijk dat achter het pseudoniem Nadine S. de auteur Karin Overmars schuil ging. Er volgde een levendig en soms boos debat op FOK! De belangrijkste onderwerpen daarin waren het uitlokken van reacties op basis van valse voorwendselen en de morele en juridische aspecten van ongevraagd hergebruik van de teksten van anderen. Het boek is tweemaal herdrukt, de tweede keer onder Overmars' eigen naam, met als titel *Nadine*.³

In dit artikel bekijk ik verschillende aspecten van vertrouwelijkheid in de oorspronkelijke publicatie op het forum, in de bewerkte vorm waarin de discussies in het boek zijn beland, en in de discussies naderhand op FOK! en elders. Het artikel is grotendeels gebaseerd op een download van de betreffende discussies van het FOK! forum, die is uitgevoerd in augustus 2008. Aanvullende pagina's zijn gedownload in mei 2014. Voor het doel van dit onderzoek is ook een digitale versie gemaakt van de boekpublicatie (tweede druk).⁴ Dit is overigens maar een deel van het in principe relevante materiaal. Zoals in de discussies regelmatig blijkt, is

³ K. Overmars, *Nadine* (Amsterdam 2007).

⁴ Dank aan Connie Klützwow voor de assistentie. Onderzoekers die het digitale materiaal willen inzien zijn welkom. Het is niet onmogelijk dat *posts* zijn aangepast of verwijderd in de periode tussen de oorspronkelijke publicatie en de download. Een enkele keer blijkt dat ook in de gedownloade bestanden, als een post wordt aangehaald die niet meer bestaat. Alle pagina's waarnaar ik verwijst, zijn geïnspecteerd in juni 2014.

er tussen Nadine en de commentatoren ook levendig e-mail-verkeer geweest.⁵ Bovendien biedt het forum de mogelijkheid van *private messages*. We kunnen alleen speculeren over de vraag in hoeverre dit vertrouwelijke materiaal een ander licht zou werpen op de verschillende aspecten van de affaire.

Vertrouwelijkheid in het forumdagboek

Het forum van FOK! is een plaats waar wordt gediscussieerd over zwaarwichtige en minder zwaarwichtige, persoonlijke en minder persoonlijke onderwerpen.⁶ De site bevat subforums over alles onder de zon (bijvoorbeeld: Filosofie & Levensbeschouwing, muziek, 40+, Babes & Hunks). Zoals op veel vergelijkbare sites zijn discussies georganiseerd in *topics*, die worden gestart met een openingspost. Gebruikers identificeren zich met een *nickname* (pseudoniem), en hoewel soms uit hun *posts* wel iets valt af te leiden over hun werkelijke identiteit, zijn ze in principe anoniem. Nadine26 plaatste haar openingspost in het subforum Relaties & Psychologie.⁷ Al op de eerste dag verschijnen er 176 reacties op haar bericht. In de periode tot maart 2006 deed ze er verslag van haar relatie met haar oppasvader, Daniël. Complicaties in de relatie zijn afkomstig van Daniëls voormalige echtgenote, zijn officiële vriendin Kim, en de in toenemende mate duistere geldschieters waartoe hij zijn toevlucht neemt om het hoofd boven water te houden. Nevenfiguren van Nadines kant zijn haar vriendje Thijs en haar vader met zijn secretaresse annex tweede echtgenote. De belangrijkste nevenintrige is echter de ziekte en euthanasie van Nadines moeder.

Op veel verschillende niveaus zijn eerlijkheid, betrouwbaarheid en intimiteit de centrale thema's van de geschiedenis, die zich over de komende twaalf *topics* en 3.336 berichten ontwikkelt. Dat geldt binnen het verhaal van Nadines affaire, het geldt op het forum, waar niemand weet in hoeverre Nadines verhaal op werkelijkheid berust, het geldt meer algemeen in de omgang op het forum, en het geldt op het paradoxale niveau van het publiek toegankelijke internetdagboek als plaats voor confidenties en vertrouwelijkheid. Uiteindelijk lijkt het boek dan toch de plaats te zijn waar de meest definitieve breuk van vertrouwen plaats heeft.

Oneerlijkheid is het meest opvallende kenmerk van de gebeurtenissen op het niveau van de affaire: Nadine bedriegt haar vriendje, Daniël bedriegt zijn vriendin en

5 dvr tot Gajus: 'WAT?!! Jij hebt 61 mailtjes van haar gehad??? Ik maar 20!!' (Om te voorkomen dat ik in de noten van dit artikel tientallen malen het web adres van FOK! moet herhalen, verwijs ik naar berichten op het forum door middel van het nummer van het *topic* en het nummer van het bericht daarbinnen. In dit geval: /990177/#185. Om het betreffende bericht op te zoeken op het web laat men deze voorafgaan door <http://forum.fok.nl/topic>. Dus: <http://forum.fok.nl/topic/990177/#185>). Van het boek citeer ik de tweede druk (april 2007). In dit artikel gebruik ik Dagboek van een kindermisje als overkoepelende term om te verwijzen naar forumdiscussies én boek.

6 <http://forum.fok.nl/>.

7 /747271/#1.

zijn ex, Nadines vader had jarenlang een pied-à-terre voor zijn overspelige verhoudingen. Als Nadine met Daniël naar Sjanghai gaat, moet ze zijn echtgenote vertellen dat ze met haar vader naar Bali is. “Dat hoeft niemand te weten. Je houdt het gewoon op Bali. Je kunt vast goed liegen.” “Heel goed,” zei ik.⁸ Nadine gelooft niet in eerlijkheid: ‘Want als we allemaal zo vreselijk eerlijk & nobel & recht door zee waren, dan zag de wereld er waarschijnlijk stukken beter uit, of niet?’⁹ En ze parodieert de eerlijkheid die de Bekende Nederlander in interviews tentoonspreidt:

Het is een soort spirituele groei die ik heb doorgemaakt, een proces van pijn en vernerding en heel veel hysterische huilbuien, maar één ding is zeker: ik ben *nóóit* oneerlijk. Ik haat het! Ik haat oneerlijkheid, ik haat het, ik haat het!¹⁰

Als Nadine eerlijk is, dan is het om iets te verbergen:

Eerlijkheid is vaak de beste oplossing. Mensen zoeken er niets achter. [...] Eerlijkheid is zeldzaam, dat is het hele punt. Ik heb mezelf aangeleerd er niet omheen te draaien. Laatst vroeg mijn vriendje wat ik vond van de man bij wie ik oppas, en ik heb gezegd: ‘Geweldig. Ik ben smoorverliefd!’ Hij vond het wel grappig; hij moest erom lachen.¹¹

In het laatste gesprek met haar moeder gaat het over geheimen. Haar moeder vraagt of ze nog geheimen heeft, en Nadine liegt er over. Geheimen horen bij haar identiteit:

Ik ben een geheimzinnig iemand, of misschien moet ik duidelijker zijn en zeggen dat ik stiekem ben, of achterbaks, of onoprecht. Ik houd veel achter. ‘Weet je wat het is met jou?’ zeggen mensen vaak. ‘Ik kan geen hoogte van je krijgen.’ God, nee. Stel je voor. Hóógte krijgen van iemand – is dat dan zo belangrijk?¹²

Naar aanleiding daarvan ontstaat ook op het forum een discussie over de waarde van eerlijkheid. Vivi haalt het bekende gedicht van Pessoa aan: ‘Vrij wil ik zijn en onoprecht / Zonder geloof of plicht of plaats’, wat Nadine erg mooi vindt.¹³ Overigens lijkt zij in haar verhouding tot haar stervende moeder veel oprechter dan in de verhouding tot de oppasfamilie. Nadine beschrijft het uiten van emoties als ‘de stop eruit trekken en reutelend leeglopen’.¹⁴ Uiten van emoties is meteen een te koop lopen met emoties die dan ook wel niet echt zullen zijn: ‘namaak, nep, gejat, voor een koopje te halen bij het Blokkerfiliaal op de hoek’. Echte gevoelens zijn te belangrijk om ze te delen met Jan en Alleman, en daarom worden ze beschermd achter ‘een muur van harde grappen, alcohol & decadentie’, ‘en dát vind ik op

8 /783558/#187.

9 /761458/#281.

10 /775254/#100.

11 /755703/#15.

12 /775254/#88.

13 /761458/#150.

14 /761458/#159.

zich niet onoprecht, of wel?’¹⁵

Op het niveau van het verhaal dat Nadine vertelt op het forum wordt eerlijkheid ook al snel een belangrijk thema. Al op de eerste dag zien veel commentatoren het verhaal in termen van fictie: ‘Dit wordt een bedrijf in drie delen,’ ‘Kan Talpa hier niet een reallife soap van maken,’ ‘The plot thickens’.¹⁶ Maar twijfel of Nadine is wie ze voorgeeft te zijn, wordt al snel veel rechtstreekser uitgesproken: ‘[...] ik geloof je verhaal niet. Volgens mij probeer je een roman te schrijven en plant je het verhaal hier neer om reacties te krijgen ... Zal ik mijn reactie geven: mooie schrijfstijl’.¹⁷ Overigens vindt niet iedereen het erg als het verhaal verzonnen is. Vivi ‘twijfelt ook aan het 100% waarheidsgehalte, maar maalt er eigenlijk niets om’. Anderen zien het verhaal in termen van literaire genres: ‘Dit is eigenlijk een soort interactieve roman ... dat kan ik wel waarderen!’, of, luchtiger: ‘Ik weet ook niet of ik alles wel moet geloven, maar dat kan me eigenlijk ook geen bal schelen. Heb het idee dat ik een leuke “chick-lit” aan het lezen ben’.¹⁸ Maar die vergelijking valt niet altijd positief uit: ‘Je schrijft in ieder geval alsof je een derderangs boektreeks van tragisch door het lot uit elkaar gehouden geliefden aan het schrijven ben’.¹⁹

Nadine laat zich deze discussie aanleunen. Op de opmerking over de interactieve roman reageert ze met ‘Die roman kan ik altijd later nog schrijven, als ik groot & wijs & volwassen ben. Maar nu heb ik andere dingen aan mijn hoofd’, waarna het verhaal verder gaat.²⁰ ‘Dus nee, bewijzen zijn niet voorhanden!’ sluit ze een andere reactie af.²¹

Toch zijn er ook veel lezers die het verhaal nemen zoals het is en het forum gebruiken waarvoor een forum bedoeld is: ze geven Nadine raad, ze moedigen haar aan en ze weerspreken de meningen van anderen. Het meest opvallend is dat velen ook reageren door een vergelijking te trekken met gebeurtenissen uit het eigen leven. dvr schrijft veel over zijn eigen liefdesleven, Gajus schrijft over de verhouding tussen zijn ouders, Vivi schrijft over haar zieke moeder.²²

Voor sommigen geldt dat, onafhankelijk van de realiteit van de teksten, een forum niet de plaats is voor langere verhalen. LeenBekkema schrijft: ‘Ps: misschien dat er dus de volgende keer ook rekening mee gehouden kan worden dat dit een discussieforum is, geen bibliotheeksarchief’. Wie vooral het eigen verhaal kwijt wil kan beter een weblog beginnen, vindt BrightEyes: ‘Dan zou ik zeggen, start lekker een weblog waar je je persoonlijke zwijmeltjes achter kan laten ...’.²³ Copycat, op dat moment een moderator van het Relaties & Psychologie-forum, vraagt: ‘Komt hier

15 *Ibidem*.

16 /747271/#67, #68, #75.

17 /749587/#243.

18 /749587/#244, #245, #246.

19 /749587/#272.

20 /749587/#248.

21 /775254/#130.

22 /761458/#167, /770218/#296, /770218/#278.

23 /749587/#280.

nog een discussie los of blijft het bij dit geneuzel in de marge? De optie die Brighteyes zo subtiel opwierp in het vorige deel is mi niet verkeerd: voor bouquetreeks verhaaltjes en kattegezwijmel kun je beter een weblog maken'.²⁴ Kort daarna wordt het topic door de moderatoren gesloten, wegens 'te weinig discussiewaarde'.²⁵ Protest mag niet baten,²⁶ maar het verhaal wordt voortgezet in het subforum Theater, Taal & Kunst (TTK).²⁷ In de eerste post daar herhaalt Nadine haar teksten uit Relaties & Psychologie.

Velen houden Nadine voor een 'kloon', een extra account waarmee FOKkers onder verscheidene namen op het forum actief kunnen zijn. Klonen zijn voor gebruikers van FOK! een *fact of life*. Het gebruik van een kloon is niet noodzakelijk negatief te beoordelen, want anonimiteit is een voorwaarde voor veel van de gesprekken. Maar klonen worden wel vaak gebruikt om mensen opzettelijk te misleiden of te treiteren. Als Roellio schrijft: 'Kom op zeg, waarom gaat iedereen hier serieus op in? Het ruikt hier wel héél sterk naar KLOON',²⁸ is dat in de FOK!-omgeving een heel voor de hand liggende reactie. Het voeren van vertrouwelijke gesprekken op het FOK!-forum, en op elk anoniem forum, vereist een zeker vertrouwen in de discussianten, maar het wantrouwen (iedereen kan anders zijn dan hij zich voordoet) is nooit ver weg. Wat dat betreft verschilt een forum principieel van een site als Facebook, die een *real name*-beleid voert.²⁹ Op FOK! gaat het regelmatig nogal lomp toe. Toch is de atmosfeer geschikt voor vertrouwelijke conversaties: ook in de marge van de gesprekken over Nadines belevenissen worden door langjarige FOKkers gesprekken gevoerd over geheel ongerelateerde onderwerpen, en daarin blijkt vaak hoe lang ze elkaar al kennen. Een belangrijk aspect is ook dat mensen posten in elkaars *topics*.³⁰

Het meest paradoxale aspect van de geschiedenis is ongetwijfeld dat van een vertrouwelijk dagboek op het Internet. 'Het is diep, diep geheim. (Ik vertel dit dan ook in het diepste vertrouwen)', schrijft Nadine.³¹ Maar een internetdagboek is natuurlijk niet vertrouwelijk. Nightwulf wijst er Nadine al op in het eerste *topic*: 'Ik bedoel, heb je je wel eens afgevraagd of er geen mensen uit hun kennissenkring misschien ook op Fok zitten? Als dit een bekende van mij was zou ik hem door je beschrijving er zo uit halen'.³² Nadine bagatelliseert de opmerking, maar twee maanden later maakt iemand op de universiteit in het voorbijgaan een opmerking

24 /753011/#25.

25 12-9-2005.

26 /752787/#4.

27 755703/#1, 18-9-2005.

28 /747271/#285.

29 B. Hogan, 'Pseudonyms and the rise of the real-name web', in: J. Hartley, J. Burgess en A. Bruns (eds.), *A companion to new media dynamics* (Chichester 2012) 290-308.

30 Nadine post bijvoorbeeld onder andere in *topics* van Vivi, Copycat en JAM, die allemaal ook bijdragen aan haar topic (<http://forum.fok.nl/topic/755265>, <http://forum.fok.nl/topic/812397>, <http://forum.fok.nl/topic/808912>, <http://forum.fok.nl/topic/1221281>).

31 /761458/#66.

32 /747271/#262.

over haar dagboek en ‘het scheelde weinig of ik was ter plekke dood neergevallen’.³³ Wanneer Madame Nadine vertelt over een artikel in *De Telegraaf* waarin een au pair een boekje open doet over haar werkgevers, krijgt Nadine het erg benauwd.³⁴ Als Daniël voor het eerst lucht krijgt van het dagboek vraagt hij vertederd: ‘zit er een slotje op?’ Nadine wil hem het dagboek niet laten lezen: ‘“Nee?” Hij schoot in de lach. “Het is dus geheim.” “Ja. Daar is het een dagboek voor”’.³⁵ Later begrijpt hij dat het om een internetdagboek gaat, en realiseert hij zich de gevaren. ‘Weet je wel hoeveel maniakken er afkomen op zo’n ... weblog, noem je dat een weblog?’³⁶ Nadine moet beloven haar dagboek op te geven en te verwijderen. De meelezers zijn blij als dat niet gebeurt: ‘Weet, dat je trouwe gekken en maniakken zich belangstellend op méér verheugen’.³⁷

Publicatie op internet van de intimiteiten van andermans leven is natuurlijk een schending van vertrouwen. Het is opvallend dat boekpublicatie nog altijd geldt als een kennelijk echtere publicatie, en daarmee een definitieve schending van vertrouwen. Dat blijkt als in december 2005 uitgeverij Rothschild en Bach zich op het forum meldt en geïnteresseerd is in het dagboek. Als de meelezers vragen of Nadine daarop ingaat, antwoordt ze: ‘De man die ik hier opvoer als mijn vader, is in het echt ook mijn vader. Zijn secretaresse is in het echt ook zijn secretaresse [...] Ze zien me aankomen! “Papa, ga even zitten. Ik heb iets leuks te vertellen. Je wordt beroemd!”’³⁸ En even later: ‘Nu gaat het om een persoonlijk & autobiografisch document (*un journal intime*, om het eens mooi op z’n Frans te zeggen) en ik vind het niet zo erg om mezelf in diskrediet te brengen (voor zo ver dat nú nog zou kunnen, na alles wat ik hier heb opgeschreven), maar de mensen van wie ik hou ... die hebben er niet om gevraagd; ze zouden me AFMAKEN en terecht’.³⁹ Als Nadine zich dan aan het eind van het verhaal wil wreken, is het niet haar internetdagboek maar de publicatie in boekvorm die de ultieme wraak is: pas de boekpublicatie tast de privacy daadwerkelijk aan. Bij het afscheid van Nadine en Daniel in het Amstelhotel kondigt ze de boekpublicatie aan, geeft ze Daniel een exemplaar van het manuscript en kondigt ze aan dat zijn echtgenote een exemplaar per post krijgt.

33 /761458/#240.

34 /783558/#221. Het gaat om een knipoog naar een affaire die Overmars diende als inspiratiebron. Zie K. Overmars, ‘Kiss & tell’, *Torpedo* 1:3 (2007) 3-14.

35 /790562/#122.

36 /811112/#22.

37 /811112/#27.

38 /775254/#195.

39 /800371/#137.

Vertrouwelijkheid in de bewerking

Na de dramatische gebeurtenissen in het Amstelhotel wordt het stil in Nadines discussietopic. Zo af en toe vraagt een vaste bezoeker er hoe het toch met Nadine zou gaan. Maar op 6 december 2006 kondigt Nadine aan, met een verwijzing naar de site van Rothschild en Bach, dat haar boek binnenkort zal verschijnen. De lezers reageren enthousiast. Een dag later meldt ze, tussen neus en lippen door, dat een aantal meelezers in het boek zal worden aangehaald, 'dat is tenminste het plan'. Opnieuw reageren de aanwezigen positief. De definitieve selectie zou samen met een redacteur van de uitgeverij worden gemaakt. Nog weer een dag later biedt Nadine mensen die niet willen worden aangehaald de mogelijkheid om dat te melden.

In maart 2007 verschijnt Nadines boek, in eerste instantie nog onder pseudoniem. Het boek heeft de vorm van een internetdagboek en bestaat uit 214 gedateerde entries, afgewisseld door 135 commentaren. Qua omvang is de tekst van Nadine teruggebracht tot circa zestig procent, voornamelijk doordat haar antwoorden op vragen van meelezers zijn geschrapt. De tekst van de commentatoren is tot zeven procent teruggebracht. De resulterende tekst is vrijwel geheel van Overmars. Het aantal commentaren en commentatoren is ook fors gereduceerd.⁴⁰ De commentaren in het boek zijn geselecteerd op hun relevantie voor het verhaal van Nadine: alle tekst die betrekking heeft op het leven van de commentatoren is vervallen, net als alle voor het verhaal niet relevante zijpaden in de discussie. De verwijzingen naar andere discussies op FOK! zijn ook verwijderd. De commentaarteksten in het boek zijn beknopt en meestal ter zake. In het voorwerk bedankt Overmars de meelezers: 'Met dank aan alle internetlezers van het eerste uur, voor hun tips, adviezen, bijdragen, beledigingen, aansporingen en overpeinzingen'. Vervolgens noemt ze degenen die ze aanhaalt in het boek, 'en de vele anderen die ik nog vergeet'.

Overigens heeft Overmars ook een aantal nieuwe commentatoren geïntroduceerd: elf commentatoren (van de 43) uit het boek zijn in de online discussie niet terug te vinden (bijvoorbeeld: Boris68, Bootie, Livius). In een steekproef lijken hun commentaren steeds afkomstig van forumcommentaren van anderen, soms licht gewijzigd. Zo zegt dvr op het forum: 'Die vriendin leent *haar* nooit meer een mantelpakje' (mijn cursivering, PB). In het boek zegt de niet bestaande Besss 'Die vriendin leent *jou* nooit meer een mantelpakje'.⁴¹ Soms worden teksten van verschillende commentatoren samengevoegd.⁴²

De functie van de commentaren is divers. Sommige commentaren richten zich rechtstreeks tot Nadine als hoofdpersoon van de vertelling. MGerben spoort haar aan: 'Go for it Nadine! Ga ervoor! Leef! Waar wil je in het bejaardenhuis aan den-

⁴⁰ Het aantal commentaren was 2.499.

⁴¹ /775254/#173; p. 158.

⁴² /761458/#176 en /755703/#90; p. 29.

ken?’ (8). Nightwulf wenst haar ‘Veel sterkte de komende tijd!!’ (60). Maar zulk commentaar kan ook heel kritisch zijn, zoals wanneer R_ON schrijft: ‘Nadine, zeg eens eerlijk: hoe manipulatief en opportunistisch ben je nou écht?’ (298). Soms probeert de commentator Nadine op andere gedachten te brengen, zoals Copycat in ‘Thijs Vat Pijnlijk Samen ... Mis je hem soms niet, stiekem?’ (247). Vaak toont het commentaar het meeleven van de commentator, zonder nader advies: ‘Wat een kilte van je pa’ (255). Omgekeerd zijn voor Nadine de commentatoren haar vertrouwelingen. Dat begint met de vraag ‘Hoe houd ik mijn hoofd koel?!’, en regelmatig wordt de aandacht gevestigd op deze paradoxale vertrouwelijkheid: ‘Dit dagboek is geheim. Niemand weet het, behalve jullie’ (174).

Een andere groep commentaren heeft vooral een verteltechnische functie. Dat is bijvoorbeeld het geval als commentatoren Nadine vragen om iets te vertellen, zoals Xennia doet in ‘Heb je Ute nou al gesproken? Vertel eens!’ (183). Daarop volgt inderdaad een verslag van een gesprek tussen Nadine en Ute, een Duitse au pair. Vaak vraagt iemand om toelichting, zoals Maggie: ‘wat heb je eigenlijk tegen Madame gezegd dat je ging doen? Moet je dan niet au-pairen nu?’ (191) – toelichting die Nadine prompt verstrekt. Zo worden verhaal en vertelling op veel plaatsen door de lezers op gang gehouden. Ook het thema van de twijfel aan Nadines identiteit wordt ingebracht door lezers. Cioran63: ‘Het was mijn eerste indruk, een maand of wat geleden, dat je niet was wie je beweerde te zijn. Inmiddels vind ik dat steeds moeilijker te geloven, omdat je verhaal eigenlijk wel heel coherent is’ (164). Een bijzondere vorm van lezersinterventie is het moment dat een vertegenwoordiger van de uitgeverij vraagt om het manuscript van dit dagboek (173), omdat die actie ook in de verhaalwerkelijkheid gevolgen heeft (het is het manuscript dat Nadine op de laatste bladzijden aankondigt te gaan publiceren). Al in de forumdiscussie gebeurde het regelmatig dat een vraag van een commentator voor Nadine aanleiding was om iets te vertellen, en soms is een rest daarvan nog zichtbaar in het boek terwijl de vraag is verdwenen. Als Nadine het in het boek bijvoorbeeld heeft over het ‘dresscode-mysterie’ (8), is dat een verwijzing naar een uitgebreide discussie over passende kleding die het boek niet heeft gehaald.

Behalve tot de hoofdpersoon en tot de vertelster, richten de commentatoren zich tot elkaar. Fuifduif schrijft: ‘Wat een walgelijkheden zeg, ongelooflijk. Er zijn hier kinderen in het spel, vergeten sommigen dat? Wat een wereld⊗’ (22), waarop Darling antwoordt: ‘Ssssst, je kletst door de voorstelling heen’. Ook de poll die dvr houdt terwijl Nadine in Sevilla is (‘Wat zou Nadine nu aan het doen zijn?’, 103) is een voorbeeld van conversatie tussen de meelezers, die soms ook de vorm krijgt van kleine gesprekjes tussen verscheidene commentatoren.⁴³ Hier representeren de commentatoren de echte lezers. Ook al heeft de lezer normaal gesproken niet de

⁴³ Zoals in het gesprekje tussen Vivi, Ripley en dragan_sudjic (306). Naar aanleiding van het prozaïsche commentaar van Ripley merkt dragan_sudjic op: ‘Had Madame Bovary jou maar op d'r internetforum gehad’.

mogelijkheid om de protagonist te adviseren of de verteller om opheldering te vragen, hij kan wel zijn gedachten vormen over wat er gebeurt en die gedachten delen met andere lezers. Dat laatste is iets waar internet steeds meer mogelijkheden voor biedt,⁴⁴ en het is interessant die werkelijkheid in de roman te zien terugkomen.

In de setting van dit half-publieke dagboek wordt in grote lijnen het verhaal verteld zoals dat in de eerdere discussietopics tot ontwikkeling kwam. Ook de thematiek van vertrouwelijkheid, oprechtheid en betrouwbaarheid is behouden. Doordat de interactie tussen Nadine en de commentatoren in het boek een veel geringer deel van de tekst vormt dan in het forum, heeft de boekvertelling meer focus en samenhang. Als kunstwerk komt dat het verhaal zonder meer ten goede, hoewel de onmiddellijke interactie en de spontaniteit een belangrijke charme vormden van de forumteksten.

De response

Als het aangekondigde boek dan in maart 2007 echt verschijnt, wordt het bericht op FOK! snel opgepikt. Er verschijnen veel enthousiaste reacties van trouwe meelezers. clumsy_clown schrijft: ‘OH wat gáá! Ik ga hem zsm halen!’⁴⁵ Maar er wordt ook een topic geopend in het FOK! Feedback-subforum waar SunChaser de vraag opwerpt of het juridisch wel is toegestaan de forumreacties van de meelezers in een boek te gebruiken. Terwijl de discussie loopt, maakt Overmars in een gesprek op Radio 1 bekend de auteur van het boek te zijn, dat grotendeels op fictie berust. Daarna komt ook regelmatig de vraag aan de orde in hoeverre het legitiem is om onder valse voorwendselen reacties aan mensen te ontlokken. De discussie gaat ongeveer 2.500 berichten lang door, die overigens lang niet allemaal ter zake doen. Veel berichten worden besteed aan een soortgelijke affaire op vrouw.nl, en speculatie over de identiteit van de betreffende poster. Verder begint de discussie vaak van voren af aan op het moment dat zich een nieuwe geïnteresseerde in de discussie mengt.

De discussie over de auteursrechtelijke aspecten wordt grotendeels zakelijk gevoerd. Een aantal discussianten meent dat het auteursrecht het overnemen van de reacties niet toestaat. In eerste instantie bestaat bij veel deelnemers de indruk dat het boek de bijdragen van de meelezers integraal overneemt.⁴⁶ Het belang van een eventuele schending van het auteursrecht wordt sterk gerelativeerd doordat van de aangehaalde meelezers niemand daarover verontwaardigd is, integendeel. dvr schrijft: ‘Goh wat zien mijn woorden er leuk uit in druk☺’ en Xennia ‘Oh wat

44 P. Boot, ‘Online boekdiscussie van een afstand gelezen’, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 129:4 (2014) 215-232.

45 /832165/#251.

46 Het verschijnen van het boek was op FOK! aangekondigd als ‘FOK!forumtopic in boekvorm te koop’ (<http://frontpage.fok.nl/nieuws/207231/>).

leuk, ik sta ook in het boek. Ga hem zeker kopen'.⁴⁷ De meest consistente verdediger van het boek tegen de beschuldiging van schending van het auteursrecht is dvr, die herhaaldelijk beargumenteert waarom de citaten binnen de grenzen van de wet vallen: het gaat om een bewerking waarin alleen kleine delen van de teksten worden aangehaald, in het kader van een kunstwerk.⁴⁸

Veel venijniger is de discussie over de manier waarop Overmars de gebruikers van het forum heeft misleid. De sterkste reacties komen van Danny Roodbol, de beheerder van FOK!, die zich erg boos maakt over de manier waarop Overmars is omgegaan met wie hij beschrijft als 'MIJN users'. Hij schrijft aan Nadine:

Ik kan je zeggen dat er mensen zijn gebanned op FOK! wegens het fingeren van verhalen. Mensen gaan met je meeleven en worden vervolgens keihard de blubber ingetrapt en daar ga je dan nog vrolijk om zitten lachen voor de Nederlandse radio ook. [...] Ik vraag me af of je irl ('in real life', PB) ook zo tegen mensen doet en bent en of je niet beseft dat de mensen hier op FOK! of waar dan ook op internet MENSEN zijn en niet een manier voor jou om een verhaal te publiceren over de ruggen (of eigenlijk gevoelens) van anderen.⁴⁹

Een aantal van Roodbols uitlatingen gaat ver over de schreef.⁵⁰

Een paar kwesties die in deze polemiek een belangrijke rol spelen, zijn de vragen in hoeverre Overmars vanaf het begin van plan was een roman te schrijven, in hoeverre het verhaal fictie is, in hoeverre de lezers de fictie hadden moeten en kunnen doorzien, en in hoeverre het boek Overmars in staat stelt om 'te cashen'. Met betrekking tot de eerste vraag heeft Overmars altijd volgehouden dat ze haar eerste bericht plaatste 'in een opwelling. Ik verveelde me'. Die woorden zijn afkomstig uit een stuk dat Overmars publiceerde over de affaire in *Torpedo*. De roman zou vervolgens in een wisselwerking met de lezers tot stand zijn gekomen. Dat zich op een bepaald moment een uitgever meldde in het topic was wel door Overmars in scene gezet.⁵¹ In een interview met FOK! TV heeft Overmars het overigens over een *outline* voor het verhaal die ze op zeker moment gemaakt heeft, waarna de gebeurtenissen verder vaststonden.⁵² Dat lijkt weer moeilijk te rijmen met de wel autobiografische aspecten van het verhaal, zoals het overlijden van Nadines moeder en de reizen naar exotische oorden.⁵³ Overmars' uitlatingen over het waarheidsgehalte zijn niet erg consistent: in het genoemde stuk in *Torpedo* heeft ze het met ken-

47 /832165/#254, /832165/#256.

48 /989660/#107.

49 /990909/#135, /990909/#175.

50 In de discussie suggereert De-oneven-2 dat Roodbol bedankt had willen worden: 'Het gaat natuurlijk allemaal om dat ene ontbrekende zinnetje: *Met dank aan de Opper Goeroe*' (1990909/#207). In de tweede druk heeft Overmars als plaagstootje dat bedankje op laten nemen.

51 In de radio-uitzending op 6 maart 2007 hield Overmars nog vol dat de uitgever zich spontaan had gemeld.

52 <http://forum.fok.nl/topic/1163519>.

53 Overmars, 'Kiss & tell', maar ook op forum: /991226/#46.

nelijk genoeg over de lezers die ‘erin trapt’, maar op het forum stelt ze, ook na publicatie van het boek, het verhaal als grotendeels autobiografisch voor: ‘Zoals Nadine in het boek een vluchtweg vond in de vorm van Daniël, zo vluchtte ik in het schrijven. Daarom zeg ik ook: “Autobiografischer dan dit krijg je het niet”’.⁵⁴

Dat de deelnemers aan de discussie het bedrog hadden moeten doorzien, is een standpunt dat wordt verdedigd door Milagro. Het verbaast haar dat mensen het bedrog niet in de gaten hadden, maar hoe dan ook: ‘het is je eigen verantwoordelijkheid toch om je privé sores ten alle tijden privé te houden?’⁵⁵ Het merendeel van de fans was volgens haar niet zo naïef: ‘maar als het gros vd fans nu op de hoogte was dat het verhaal niet helemaal true cq serieus was, dan neem ik aan dat je hun reacties ook gelijk zo moet inschatten, hun medeleven was niet anders, als ik het zo teruglees globaal, dan het meeleven wat GTST kijkers doen met de personages, en waar ze hier ook hele *topics* mee vollullen’.⁵⁶ Lord_Vetinari vraagt zich af in hoeverre het gedrag van Overmars het functioneren van een forum als Relaties en Psychologie onmogelijk maakt: ‘Want ik kan me voorstellen dat er nu mensen zijn die denken: Ik ga niet reageren op dit of dat *topic*, voor hetzelfde geld is het a) niet waar of b) sta ik dalijk in een boek en verdient iemand anders geld aan mijn posts’.⁵⁷ Het is ontegenzeggelijk waar dat na de dagboek-affaire een aantal mensen die in Relaties & Psychologie hun probleem aan de orde stelden, ogenblikkelijk werd beschuldigd van een Overmars-achtige opzet: ‘Is er weer één een boek aan het schrijven hoor’.⁵⁸ Daartegenover stelt Ringo dat kunstenaars zich niet door deze morele overwegingen hoeven te laten leiden: ‘En sinds wanneer moeten kunstenaars zich moreel verantwoorden?’⁵⁹

In de pers is het wel voorgesteld alsof ‘de’ gebruikers van FOK! over dit alles massaal boos zouden zijn op Overmars. *Het Parool*: ‘Op het Fok-forum zeggen veel bezoekers zich genomen te voelen omdat hun bijdragen nu in boekvorm verschijnen, zij het dan onder hun forumnaam’.⁶⁰ *De Telegraaf*: ‘Groot was hun verontwaardiging toen bleek dat zij door een romanschrijfster waren misbruikt ter inspiratie en vermaak’.⁶¹ Copycat constateert al in de discussie ‘Toch grappig dat zo’n aanname een volledig eigen leven is gaan leiden’.⁶² Inderdaad heeft geen enkele van de deelnemers aan de discussie zich op het forum over het gedrag van Overmars beklagd. Voor zover er werd geklaagd kwam dat van anderen.⁶³

54 /991226/#46. Zie ook het interview met Overmars in *Het Parool*, M. Moll, ‘Amoureuze “ontboezemingen”; “waargebeurd” scoort immers veel beter’, *Het Parool*, 21-4-2007.

55 /991226/#17.

56 /991226/#152. GTST: *Goede tijden slechte tijden*.

57 /994193/#41.

58 /1510752/#28. Een ander voorbeeld /1131829/#32.

59 /990909/#210.

60 [ongesigneerd], ‘Ophief over bloek Nadine’, *Het Parool*, 10 maart 2007.

61 A.d.J., ‘Bridget Jones ontmoet Giphart; Nadine’, *De Telegraaf*, 9-11-2007.

62 /991795/#18.

63 Zoals later nog eens verwoord door dvr, een frequente commentator: /1314336/#193.

Beschouwing

Dagboekfictie is een gerespecteerd genre in de westerse letterkunde. Van Goethes *Werther* tot Fieldings *Bridget Jones* is het dagboek gebruikt om de illusie van waarheidsgetrouwheid te scheppen, om een verhaal levendig en spannend te maken. Zoals Abbott schrijft in zijn studie *Diary Fiction*: 'The interrupted composition of the diary brings us continually back to a new beginning in the present'.⁶⁴ Omdat het dagboek wordt geschreven terwijl de gebeurtenissen zich afspelen, is de afloop principieel onbekend. Kenmerkend voor het dagboek is volgens Abbott daarnaast dat de auteur zichzelf ziet door de bril van het dagboek. Het dagboek is het verhaal van 'a consciousness thrown back on its own resources'.⁶⁵ Beide aspecten zijn voor het Dagboek van een kindermisje van belang. Dat het dagboek bron is van zelfkennis en houvast, wordt gethematiseerd door Jeeweeetje, die stelt dat Nadine met het dagboek een 'goede wijze vriendin' voor zichzelf creëert.⁶⁶ Ook Nadine zelf heeft het over het troostende effect van het schrijven: '[...] natuurlijk gaat het mij in de allereerste plaats om het schrijven. God ja, de woorden, het gaat uiteindelijk allemaal om de woorden. Het klinkt misschien pathetisch, maar woorden, en zinnen, en klanken hebben een troostende werking'.⁶⁷

In het geval van het verhaal van Nadine is de dagboekschrijver niet werkelijk alleen: er zijn immers de virtuele vrienden die het verhaal met hun commentaar begeleiden. Een dagboek heeft normaal gesproken geen meelezers, laat staan meelezers die commentaar geven. Maar volgens Abbott zijn de grenzen tussen dagboek en briefroman poreus.⁶⁸ Dagboeken met een fictieve geadresseerde zijn heel gebruikelijk; denk aan Kitty in het dagboek van Anne Frank. Doordat Nadines correspondenten zich buiten de verhaalwerkelijkheid bevinden, zijn haar berichten eerder *lettres-confidance* dan *lettres-drame*.⁶⁹ De commentatoren zijn aangewezen op wat Nadine bereid is te vertellen en kunnen niet ingrijpen in de gebeurtenissen. In de romanpublicatie zijn hun bijdragen dan ook nog eens beperkt tot dat wat voor het verhaal van Nadine relevant is. Nadine neemt de meelezers nog wel in vertrouwen, maar zij krijgen niet meer de gelegenheid om hun eigen verhaal te doen.

Overmars (sprekend als Nadine26) heeft zich op het forum verscheidene malen uitgelaten over de interactieve vorm van haar boek. In december 2007 was ze nog tamelijk positief: 'Uiteindelijk ben ik ook tevreden over de manier waarop ik de interactie tussen Nadine en de lezers heb "geïncorporeerd" in de roman – iemand zei tegen me dat de lezersreacties doen denken aan de heksen van Shakespeare: op de

64 H.P. Abbott, *Diary fiction: writing as action* (London 1984) 25.

65 Abbott, *Diary fiction* 11.

66 /749587/#222.

67 /761458/#240. Zie ook de lange passage in /775254/#135.

68 Abbott, *Diary fiction* 9.

69 F. Jost, 'Le roman épistolaire et la technique narrative au xviiiè siècle', *Comparative Literature Studies* 3:4 (1966) 406.

achtergrond leveren zij commentaar op het verhaal'.⁷⁰ Later (juli 2009) beschouwt ze de vorm eerder als een gimmick: 'En als ik heel eerlijk ben, vind ik dat hele dagboek achteraf ook geen onverdeeld succes. Niets ten nadele van de lezersreacties, want bij wijze van gimmick was het zeker leuk, maar ik had beter kunnen kiezen voor een traditionele romanvorm. Dat is de les die ik uit het experiment heb getrokken [...]'.⁷¹

Uit die woorden blijkt een onderschatting van de flexibiliteit van de 'traditionele romanvorm'. Zoals de roman de vorm kan krijgen van een dagboek, of van een reeks brieven, zo kan een roman ook bestaan uit forumberichten. Romans gebruiken de formele technieken van de communicatiemiddelen die beschikbaar zijn. In de periode van verschijnen van *Dagboekvaneenkindermeisje.com* was er een kleine hausse aan boeken die gebaseerd waren op weblogs, *books*.⁷² Hoewel er nog steeds boeken verschijnen op basis van weblogs, verschijnt er inmiddels ook veel fictie gebaseerd op Facebook of op Twitter,⁷³ hetzij op het platform zelf, al dan niet onder gebruikmaking van de specifieke technische en communicatieve mogelijkheden daarvan, hetzij op papier. De aard van die platforms, bijvoorbeeld hun beleid met betrekking tot anonimiteit, bepaalt mede de vorm van oprechtheid en vertrouwelijkheid die er mogelijk is. Dat gebruikers van Facebook, zoals vaak geconstateerd, een opgepoetste versie van zichzelf aan de buitenwereld laten zien, kan er toe leiden dat ook romans in een Facebook-setting mensen vooral tonen in hun onoprechtheid.⁷⁴

Zoals we al eerder zagen is het Dagboek van een kindermisje regelmatig betiteld als *chicklit*.⁷⁵ In de derde druk is geprobeerd dat stempel er van af te halen.⁷⁶ Maar wat *chicklit* is, behalve een marketingcategorie en een scheldwoord, is allesbehalve duidelijk. Hoe dan ook, de reflectie op de invloed van zich ontwikkelende digitale communicatievormen maken dit boek en de forumgeschiedenis tot relevante tijdsdocumenten. De literaire vernieuwing belichaamt de vaak paradoxale relatie tussen anonimiteit, oprechtheid en vertrouwelijkheid op digitale ontmoetingsplaatsen.

70 /1004718/#214.

71 /1314336/#210.

72 A. Lansdowne, 'Books: a new era of literature?', *Digital Research & Publishing* 7 (2013) 81-88; M. Nelson, 'The blog phenomenon and the book publishing industry', *Publishing Research Quarterly* 22:2 (2006) 3-26.

73 E. Greenberg, *The f***ing epic fate of novelistic subjectivity in twitter fiction* (Thesis Cornell University, Ithaca 2013).

74 K. Roiphe, 'The language of Fakebook', *Herald Tribune* (15-8-2010).

75 Zie ook /991226/#19 ('chicklitverhaaltje').

76 'Het wordt nu meer als literaire roman gebracht, en dus minder als "chicklit" en "waar gebeurd" en "blook", omdat bij de huidige cover & titel teveel wordt gezinspeeld op iets dat het boek eigenlijk niet is, namelijk onversneden chicklit' (/1004718/#99).